

Кучерявий Олександр Георгійович,

доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, Україна

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ЇЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Проблема цілісності уявлень про професійну культуру особистості є актуальною не тільки в аспекті її узгодження з курсом країни на цифровізацію всіх сфер суспільного виробництва, але й в аспектах подальшого розвитку відповідного філософського, соціологічного, культурологічного, антропологічного, психолого-педагогічного та іншого знання про неї. Крім того, від рівня опанування сьогодні майбутніми фахівцями і фахівцями-практиками професійною культурою загалом залежать успішність боротьби країни з російськими терористами, якість її оновлення у повоєнний період і процес національного культуротворення в родині європейських держав.

Культура і професійна культура – об'єкт дослідження великої кількості науковців у історичній ретроспективі. Не можна не відмітити особливий внесок у створенні їх теоретико-філософської платформи такими зарубіжними вченими, як Е. Тейлор, О. Шпенглер, П. Друкер, Е. Сміт, А. Кребер, К. Клакхон та ін. Залежно від певних методологічних підходів до визначення феномену «професійна культура» дослідники бачать в ньому різні сутнісні характеристики. Нам більше імпонують відповідні трактовки у особистісно-творчому, аксіологічному, системному і діяльнісному вимірах. У них професійна культура представлена, наприклад, в таких іпостасях: у статусі творчої реалізації особистості в різновидах діяльності і спілкування (О. Рудницька) [1, с.49; с.55]; як здатне до визначення професійного типу мислення, поведінки у професійному середовищі, професійних моделей взаємодії й спілкування інтегративне системне утворення, складниками якого є ціннісні орієнтації, світоглядні та спеціальні знання, уміння, навички та якості (С. Шумовецька) [2, с.106]; у ролі цілого комплексу спеціальних знань, умінь, навичок і здібностей, професійних цінностей, своєрідного фундаменту для перетворення фахівця певної галузі в майстра і професіонала (О. Попчук) [3]. З останнім, красиво сформульованим, визначенням авторки не зовсім доцільно погоджуватися цілком: вершинами професійної зрілості закономірно вважаються професіоналізм і професійна культура, а сходження до них особистості майбутнього фахівця чи фахівця-практика лише починається на рівні інтегральної компетентності, складники якої і містять спеціальні знання,

уміння і навички (у цілісному складному утворенні – аксіо-акмеологічній культуросфері професіонала – вони виконують функцію першоцеглинок).

Майже немає питань до тих трактовок професійної культури, в яких на системних і професіографічних засадах гармонійно поєднані її соціально-валентні (еталонні) й самоцінні (особистісно цінні) структурні елементи: «Професійна культура – це, по-перше, сукупність способів і технологій певної професійної діяльності, що визнані суспільством еталоном для цієї діяльності, а з іншого – сукупність засвоєних, усвідомлених людиною способів цієї діяльності» [4].

Професійна культура викладача закладу вищої освіти – це не що інше, як професійно-педагогічна культура. Педагогічна і професійно-педагогічна культура знаходились у фокусі уваги не лише зарубіжних, але й українських дослідників (І. Зязюна, В. Гриньової, О. Дубасенюк, Т. Іванової, О. Кучерявого, О. Федоренко та ін.).

Професійно-педагогічна культура – негентропійно-функціональний чинник самозбереження нації, її геному – мови, сталого й культуротворчого поступу суспільства, динамічна та акмеологічно інваріантна цілісна культуросистема гармонізованих і синтезованих ціннісно-цільових, ціннісно-змістових і ціннісно-технологічних характеристик професіоналізму особистості і професіоналізму діяльності педагога, що вирізняється емерджентними властивостями: потягом до інноваційності; готовністю до творчої самоактуалізації й самореалізації; інтегральною здатністю задавати регулятиви синергетичного аналізу освітнього буття, принципи й способи культурно- і дитиноцентристського управління навчально-виховним процесом на самоорганізаційних засадах; психопедагогічним механізмом формування в учня як непересічної особистості синергетичного світогляду ноетичного типу, готовності до пошуку духовновідповідного сенсу життя; аксіо-смісловим потенціалом культивування свободи вибору ним індивідуальної траєкторії світопізнання, самоствердження, самовираження, самотворчості в різновидах діяльності; евристичною цінністю соціокультурної спрямованості активності вчителя [5, с. 82].

Методологічним фундаментом визначення актуалізованого феномену є цілісна сукупність підходів до нього – аксіологічного, акмеологічного, системного, цілісного, синергетичного, діяльнісного, культурологічного, компетентнісного, функціонального, особистісно- й професійно-розвивального, суб'єкт-суб'єктного. Зрозуміло, що функції професійно-педагогічної культури вчителя і педагога вищої школи не є цілком тотожними: предмет праці у них хоча й має загальний педагогічний характер, але й відрізняється своєю специфікою, яка, наприклад, відбивається насамперед в професійно значущих цілях, змісті, окремих технологіях і методах діяльності викладача ЗВО. До загальних для цих педагогів треба віднести у різних вимірах такі основні функції: стратегічно націєтворчу, стратегічно культуророзвивальну, суспільно-

культуровідтворювальну; нормативну і позанормативну; професійно-конативну, професійно-самореалізаційну, професійно-творчу і професійно-самотворчу, науково-дослідницьку; освітньо-культурну, освітньо-одухотворювальну, освітньо-гуманізаційну; природоохоронну і природовідтворювальну; україноцентрично-виховну, гуманістично-виховну, особистісно-розвивальну, особистісно-мобілізаційну, особистісно-одухотворювальну, культивуваційно-самодіяльнісну, особистісно-оздоровлювальну та ін. Специфічними функціями викладача закладу вищої освіти є методологічний сенс вважати функцію організації конкретного складника професійної підготовки (управлінсько-освітній вимір); дослідно-професійну (природно-середовищний і навчально-виховний виміри); професійно-розвивальну, розвивальну професійно-культурно (навчально-виховний вимір як цілісно-розвивальний); функцію культивування професійно-цифрового середовища в освітньому закладі (освітньо-середовищний вимір); функцію активізації удосконалення професійної підготовки студентів (освітньо-трансформаційний вимір як аспект освітньо-середовищного) та ін.

Специфічність функцій професійно-педагогічної культури викладача порівняно з професійно-педагогічною культурою вчителя зумовлена ціннісно-змістовими відмінностями в аксіо-акмеологічній культуросфері педагога вищої школи. Остання – похідна за певних умов від аксіосфери особистості викладача, що вже досягнув в своєму розвитку рівня педагогічного професіоналізму, і є цілісною сукупністю домінуючих й самодостатніх професійно-культурних цінностей-якостей системного плану як аксіологічної основи для здійснення ним позанормативного культуротворчого процесу, суспільно й особистісно важливої самореалізації у професійному, громадському і громадянському бутті. Отже, ядром професійно-педагогічної культури викладача є його професійно-творчі й спрямовані на розвиток цієї культури самотворчі (самоосвітні, самовиховні) системні якості у статусі самодостатніх (за предметом праці) цінностей. Їх гармонійно мають доповнювати й цінності-засоби – щонайменше, професійно-цифрові компетентності різного функціонального підпорядкування.

Зазначене вже дозволяє в першому наближенні говорити про професійну культуру викладача ЗВО як динамічну національно-потрібну, цілісно-розвивальну особистість педагога й особистість майбутнього фахівця систему взаємопов'язаних компонентів культурного плану у різних вимірах щодо: утвердження психолого-педагогічними і цифровими засобами на самоцінному рівні як в освітньому середовищі, так і в соціумі українського незламного духу, внутрішньо прийнятих у ролі особистісних цінностей національних, світоглядно-аксіологічних і професійних еталонів-ідеалів, теоретико-технологічних і методичних продуктів власного науково-інноваційного й професійно-творчого пошуку, реалізації Я-концептуального проєктного бачення шляхів і способів інкультурації й цифровізації освітнього

процесу, швидкого оновлення його цільового, ціннісно-змістового й інших складників з інтегральною метою максимально можливої разом зі студентами допомоги країні в її боротьбі з російським агресором у воєнний час і відновлення держави у повоєнний період.

Представимо взаємопов'язані структурні компоненти відповідного системного утворення передусім із цілісних, культурологічних (аспекти відповідності національно-культурній освітній парадигмі, потребі національно значущої трансформації вищої освіти на системній і цифровій основі, теоріям культури кар'єрного зростання фахівця-педагога, збереження природи та ін.), аксіологічних, акмеологічних, синергетичних, особистісно-діяльнісних та професіографічних позицій.

Структурні компоненти професійно-педагогічної культури викладача вищої школи в умовах її цифровізації:

1. *Соціально-культуротворчий вимір:*

- ✓ культура сприяння націєтворчості;
- ✓ культура реалізації національно-культурної парадигми вищої освіти в умовах її цифровізації;
- ✓ світоглядно-аксіологічна культура;
- ✓ культура громадянської активності і національно значущої дії.

2. *Освітньо-середовищний вимір:*

А. Аспекти розроблення, одухотворення і гуманізації освітньо-цифрового середовища, управління навчально-виховним процесом в ньому:

- культура створення освітньо-цифрового середовища;
- культура проєктування, організації, стимулювання і моніторингу навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців в освітньо-цифровому середовищі;
- культура гуманізації освітньо-цифрового середовища, його одухотворення і опочуттєвлення;
- культура організації педагогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами у цілях розкриття етики співпраці з ШС.

Б. Освітньо-трансформаційний аспект:

- культура перетворення освітньо-цифрового середовища в джерело особистісно-професійного саморозвитку здобувачів вищої освіти;
- культура інноваційного пошуку щодо побудови різнорівневої управлінської (університетської) системи удосконалення професійної підготовки студентів як особливої цілісності на психолого-педагогічній і цифровій платформах: а) культура генерації ідей у царині модернізації цілей професійної підготовки (національно-потребнісний, регіонально-потребнісний і особистісно-потребнісний виміри); б) культура створення новацій для оновлення змісту професійної освіти; в) культура творчого вибору і розроблення оптимальних освітніх, управлінських і цифрових технологій досягнення нових стратегічних цілей;
- культура реалізації розробленої у колективі системи удосконалення професійної підготовки студентів у освітньо-цифровому середовищі.

3. Природно-середовищний вимір:

- культура захисту природи від негативних наслідків російської агресії й різновидів суб'єктів професійної діяльності;
- культура максимально можливого відтворення цінностей природи;
- культура «озброєння» студентів способами охорони природи і набуття ними досвіду їх використання на практиці;
- культура занурення майбутніх фахівців у науково-дослідну роботу на базі природного середовища.

4. Цілісно-саморозвивальний вимір:

- культура духовно-морального вдосконалення;
- професійно-цифрова культура як провідний цільовий орієнтир самовосконалення;
- культура особистісно-професійного саморозвитку психолого-педагогічними і цифровими засобами;
- інтегральна здатність до професійно-культурного саморозвитку на рівнях самотворчості й фахової творчості та з застосуванням цифрових інструментів.

Кожний з висвітлених структурних компонентів психолого-педагогічної культури викладача (соціально-культуротворчий, освітньо-середовищний, природно-середовищний і цілісно-саморозвивальний) виконує специфічні функції, а їх спільними функціями є нормативна, позанормативна і функція задавання регулятивів оздоровлення освітнього і суспільного життя.

Між ними – складниками – існують глибокі когнітивні зв'язки. Представлена культуросистема націлена на самозбереження і подальший розвивальний поступ української нації.

Список використаних джерел інформації:

1. Педагогіка: загальна та мистецька Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
2. Шумовецька С. П. Сутність, структура й особливості змісту професійної культури офіцера-прикордонника // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця : Нілан ЛТД, 2019. Вип. 60. С. 105–110.
3. Попчук О. В. Теоретичні аспекти дефініції феномена професійної культури // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 13. С. 404–410.
4. Фільштейн Л. М., Журавльов В. М. Професійна культура в аспекті підготовки фахівців // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2016. Вип. 29. С. 15.
5. Кучерявий О. Г. Феномен професійно-педагогічної культури: аспект терміносистеми її теорії у цілісному вимірі // Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 1 (157). С. 81–86.